

אביהו זכאי

תי גילה את אמריקה לכאורה ותשובה לשאלה הזו היא מה פשוטה, שאפשר להשיב עליה ללא כל היסטוריה – כריסטופר קולומבוס. אכן, קולומבוס הגיע ראשון אל הארצות שמעבר לאוקיאנוס האטלנטי, אך האם הוא "גילה" עולם חדש בשנת 1492 או בשנים לאחר מכן? סוגיה זו הופכת בעיה אפיסטמולוגית מורכבת ביותר, כאשר לוקחים בחשבון את אובדן הדיע הגיאוגרפי שעמד לרשותו, הימיון הגיאוגרפי הכולל בתקופתו, העובדה שקולומבוס עצמו מעולם לא חשב שהוא יצב בשערי עולם החדש.

נישא על כנפי הימיון הגיאוגרפי, "גילה" קולומבוס באיים וביבשת אשר מצא מן הצד השני של האוקיאנוס דווקא את יפאן, סין, הודו או את גן העדן הארצי – השייכים למסכת הימיונים הגיאוגרפיים הישנה של עולם המורכב משלוש ביבשות בלבד. אם קולומבוס אכן "גילה" את העולם החדש, הרי אך טבעי היה שיציע דימוי גיאוגרפי מהפכני של עולם בן ארבע יבשות. הוא לא עשה זאת, ואף לא התכוון לעשות זאת מעולם. וכך אפשר לומר כי בדומה לניבוי סיפורו של קפקא "לפני שער העזק", קולומבוס מעולם לא חזה את השער, שהיה מיועד אך ורק לו בהיסטוריה התגליתית הגיאוגרפית.

בעיות "גילוי" אמריקה היא אותה הסוגיה המתקדמת ביותר בגיאוגרפיה של הרחוק, או בתולדות הימיון הגיאוגרפי שיוצר האדם על העולם, והיא ממוחישה את הכוונה סתולוגית התגליתית הגיאוגרפית כרוחב באופן הכרחי באידאולוגיה. עד כמה גילויים גיאוגרפיים מתחילים בהיסטוריה של רעיונות, אפשר לראות בכריזם ברוגמא של קולומבוס ובעיית גילוי אמריקה. בתחבטס בארצו הדיע הגיאוגרפי פעמו לרשותו – המבוסס על מורשת הגיאוגרפיה הקלאסית, ספרות המסעות של ימי הביניים, התאולוגיה הגיאוגרפית הנוצרית לצד הידועות אפוקליפטיים, ציפיות אטכטולוגיות ותודעה משוחרת עמוקה שפעמו בקרב – אין זה מפתיע כלל שאדמירל הימיים לא הבין שהוא אכן גילה עולם חדש בקצה השני של האוקיאנוס.

מעולם לא יצא מגלה עולם למסעו בצורה כה שיטתית וברעית כפי שקולומבוס הבין את "החומה להודו" שלו. בן גינאה זה היה תוצר מובהק של תרבות דהנסאנס האיטלקי, וכפפו ושרטט מפות הכסיר עצמו משך שנים ארוכות לתכנית נועזת ומהפכנית, אשר העניקה לו לבסוף פרסום בכל רחבי תבל, וקבעה את מקומו לצד ברברי ימי העולם – הציית האוקיאנוס האטלנטי כדי להגיע למרחק הרחוק. קולומבוס הקי את מיטב כפרי הקוסמולוגיה, הקוסמוגרפיה והגיאוגרפיה של משהי מרוחב העולם הישן בכללותו, וזיכו הבקרים כתב העיתות מפרסות בשולי הספרים בהם פיו. מהקרים אלה הם שעלו בכוחו רעיון מקדרי ומהפכני כשהוא נבחרה גיאוגרפית – "החומה להודו". במקום להגיע אל הודו ואל מרכז השחר האגוריים של המזרח הרחוק באמצעות הקפת יבשת אפריקה, אשר עד-לזמנו גודלה האמיתי לא היה ידוע כלל, הציע קולומבוס דרך "קצרה" יותר להודו. הוא הציע להמליג שירותו משרבה תוך הציית "ים הששכה" המסתורי אשר במשך אלפי שנים הטיל אימה, ואף אהר לא העז לחצותו. אך כיוון שועדת מלומדים, אשר הקים מלך פורטוגל, רחנה בשנת 1484 את ההצעה הנודעת הזו, עבר קולומבוס בשנת 1487 לספרה. לאחר-רדיוסו מקסיקום, מבעה. ועתה. המלומדים, בספרה. בדומה לו כפוטנטי. כל מלומדים. שהי. התשקין. לגבי. מתקין. בין ספר. האטה. ולכן בשנת 1491 החלה את הצעתו.

כריסטופר קולומבוס - גילה ולא ידע מה גילה...

קולומבוס הוא תיאולוגיה גיאוגרפית, או גיאוגרפיה קדושה – הימיון הגיאוגרפי של העולם לפי כתבי הקודש וסיפורי הבריאה. לאחר תלמי, שסיכם באופן שיטתי את מורשת הגיאוגרפיה הקלאסית במאה השנייה לספירה, מדע הגיאוגרפיה שקע באימפריה הרומית. בראשית המאה השלישית הפכה הנצרות דת הישית של רומא, ועם תרדתה למרכזי הכוח והסמכות באימפריה הרומית החיפוש אחר אמונה והתגלות, דחק את מקומה של התקודה המרעית, החופשית ובעיות הטבע העולם פינו את מקומן לסוגיות המכריעות של גאולה וישועה. הימיון הגיאוגרפי שהיה מתנה בעבר בחקירה ובעיון הפך עכשיו מותנה בעקרונות האמונה הנוצרית. מדע הגיאוגרפיה הפך עכשיו למעשה תיאולוגיה גיאוגרפית, משמע, האמונה כי גיאוגרפיה צריכה להצדיק ולהאיר את יסודות האמונה ברוב בריאת העולם כשישה ימים, קיומו של גן העדן הארצי במזרח רעוד, רבר זה מתגלה בכיבוד במפות הנוצריות שהפכו למעשה למרדכי של עקרונות האמונה העולם והלק לשלושה חלקים – אירופה, אסיה ואפריקה, בהתאם לחלוקת העולם בין בני נוח אשר יישוב את העולם – אסיה ניתנה לשם, אירופה היתה מנת חלקו של יפת, ולבסוף אפריקה – תחומה של הם.

היי נצה

אסור לרדן לקי חוכה את התאולוגיה הגיאוגרפית כיוון שמכוננת הימיון הגיאוגרפי היא אירגנה את העולם בצורה אחידה לפי עקרונות האמונה הנוצרית. ככד שמילאה את העולם בשלל דימויים גיאוגרפיים המבוססים על הידועות כתבי הקודש, הדחיכה הגיאוגרפיה הנוצרית כמיהה עצומה את הימיון הגיאוגרפי כימי הביניים. זה נכח במיוחד לגבי מיקומו של גן העדן הארצי במפות נוצריות רבות מופיע ציור של גן העדן הארצי עם הדמויות של אדם חווה הנחש. המקום והאסון במזרח הוא גן העדן – סעך אידוהווס מסבילה בן הטאה השכרעית ואחד המלומדים הנודעים ביותר בהודו – "גן המפרסם בתענותיה, קסם ששום אדם איננו יכול ללכת אליו כיוון שחוכה גדולה מקיפה אותו ומגיעה עד לשמים. כאן נמצא עץ החיים אשר מעניק חיי נצה, וכאן נמצא המעייק אשר מתחלק לארבעה נהרות מרכזיים הוורמים ומשקים את העולם."

הימיון הגיאוגרפי של קולומבוס הותנה באופן מכריע על ידי התאולוגיה הגיאוגרפית הנוצרית. כמו לדוגמא כיהם למיקום גן העדן הארצי: "כתבי הקודש מעידים שאלההגו ברא את גן העדן הארצי ובו נתן את עץ החיים", הוא כתב וכיוון שהעולם "דומה לכבוד עגול מאור, ובחלק אחד של יש כעץ פסמת אשר, החלק זה שבו מצויה העליטה, הוא הגבה ביותר והקרוב ביותר לשמים", הוא היה בטוח ש"נתת ק המסווה ובים האוקיאנוס האטלנטי בקצה המזרחי, שם אכן נמצא גן העדן הארצי, ולשם לא יוכל לתנוע איש אלא ברצון האל".

מבואר חשבו נוסף קשור לדימוי האפוקליפטי והאטכטולוגי שלו, ולתודעה המשיחית שלו. הוא האמין ש"אלוהים התכוון לחולל נפלאות. במסע זה לארצות הודו", הייה משוכנע ש"גילוייה" הנדרש על-ידי ההשגחה האלוהית: "במסע לארצות הודו לא נעורתי בשכל, מתמטיקה, או במפת. המסע היה פשוט הנשמה של מה שניבא הנביא ישעיהו על ארצות הימים", כתב לאחר מסעו הראשון ומא ועד ליום מותו קולומבוס חשב על מכתבו בשם "שליח ישו". מושג זה, המבוסס על חסם הוורטי, כריסטופר, מגלה כי הוא עצמו מיועד על ידי השגחה למלא את תפקיד הקודש כריסטופר במפעלות הישועה הנוצרית. כסם שבעבר כריסטופר

ומספרו של יוהאנס סקרומוסקי, הדיע גם כסם גזן מנדלייור, על מעגליות סחר. הארץ מהמאה ה-13, מתגאוגרפיים הקלאסיים. הוא למד כי בין אירופה ואסיה משתרע רק אוקיאנוס ספחתי, שאף אף לפנו עדיין לא העז לחצות. אך גם שהמרוח בין אירופה נמצרם לאסיה במזרח

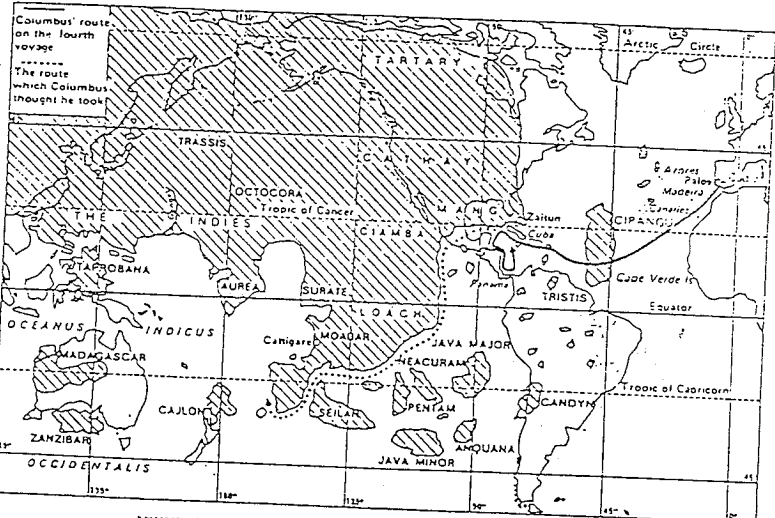
אי אפשר שלא לחוש אהדה ל"אדמירל הימיים", אשר ערך מסעות ארוכים ומפרכים, ונישש ללא לאות לאורך חופי אמריקה כשהוא מנסה לגלות עולם חדש, אבל אם קולומבוס אכן גילה עולם

הוא עבר קולומבוס בשנת 1487 מספרד. לאחר דיונים בעמיתים, בעיה ועת-המלומדים המספרי, הוכרז לו כמסעו של קולומבוס. שנה בחינתו לגבי פיתוח בין ספרד ואסיה, ולכן בשנת 1491 הוסדה גם העתידות.

מדינת המלך

יתר מולו של קולומבוס, ובשנת 1492 השלימה ספרד את כיבוש המצב המספרי האחרון של ארצות - העיד גרנאדה מול שפך האנדלוס הספרדים כנאו בעיר מורסה - מסי, והם הגליטים, ובמזרח אסיה - כיבוש המלך פרדיננד את החלקים המערביים - עתה הוא המלך פרדיננד גילו לאסיה, וכן, בראשית אוגוסט שנת 1492 הפליג קולומבוס מספרד אל המזרח הרחוק, ובקצה האוקיינוס אכן גילה איים רבים, ואף יבשה.

אך דווקא בקצה המערבית ביותר של הים התיכון, המדינות הדימוני של הונגו, שאלת "גילוי" המרחב הגיאוגרפי אותו כבש, המכה בעיה חמורה בעקב הספן הגדול, נכדי להבין את טיבה של הבעיה הזו יש לעבור מתחום

המדינות העולם השנייה של קולומבוס (השטח המוקדקדק) וקו המרחב הגיאוגרפי האמיתי

אי אפשר שלא לחשוב אהדה ל"ארמורל הימיני", אשר עמד בסעות ארוכים ומכריבים, וניגש ללא לאות לאורך חופי אמריקה בשהוא מנסה לגלות עולם חדש, אבל עם קולומבוס אכן גילה עולם חדש, הרי אך כבטי היה שיימי דיומי גיאוגרפי מהמבני של עולם בן ארבע יבשות. הוא לא עשה זאת. הוא לא התכוון לעשות זאת מעולם.

האיים בים האסייבי, ובמסע השלישי הגיע עד לחופי דרום אמריקה. במרום העצומים של שפך נהר האורינוקו כה העריכו אותו, ולכן טען כי נהר זה מגולגל את מימיו מיבשת אסיה, או לינה דרום מנהריון הארצי הנמצא לפי כתבי הקודש באסיה. במסע הרביעי האחרון קולומבוס הגיע עד למדינת שם במזרח אמריקה. במקרה בהיותו מסוכסך ב"גילוי" את אופי המרחב החדש קשרים, והכן היה כנח כי הגיע סוף סוף לאסיה, וחשב קולומבוס שרק 20 ימי מסע כלבר מפרידים בינו לבין נוד הגאוגס הנודו, וכן, עד יום מותו בשנת 1506, לא הבין קולומבוס כי במזרע עולם חדש. הוא נכח אטא מקולומבוס לגלות את העולם החדש ולזה כונן מלומדי הגיאוגרפיה באירופה במדק לא קראו על סמו באות היבשת אליה הגיע הראשון?

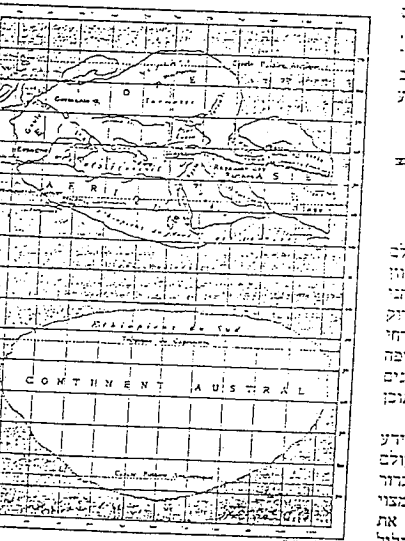
הרבים גלגלו וכן הגד השני מגלי עולם החדש בגיאוגרפיה, או בידע הגיאוגרפי של זמנם המאפשר להם להפוך ארץ לא נודעת לארץ נודעת. המושג "ארץ לא נודעת" אינו כפיין ברום גיאוגרפי בלתי ידוע להחלוטין, הוא מראה שלמרות זה יש קשר דיוק לעולם הידוע, או לפחות לעולם שאנו הידעים על דבר קטנו - כלומר ביהם הידוע בכלתי ידוע לגבי קולומבוס - סין יפאן והודו, לפיכלו היו בלתי נודעות הוא רצה לגלות אותה וכן רימה טענה, במסעותיו בניגוד לכן, פאחד סמוכס העולם החדש לא היה ידוע לו, הוא לא "גילה" עולם זה.

עולם החדש

מקדו ההכוון של הדימוני כהפיה מרחב עולם כלתי ידוע לעולם ידוע הוא חסוב ביותר. כיוון שהוא מתאר נדעות את התלך היבולי הרוחני של מרחב גיאוגרפי באמצעות המרחב. כנאו הקשר הדיוק שבין דימוני ותגליות גיאוגרפיות המותנה באופן הכוון באור העיונות והדימויים הגיאוגרפיים המובנים בתקופה היסטורית מסוימת. דבר זה מתגלה באופן מפורס כסמכותיים את תפקידו הסגולי של דימוני קולומבוס כבדיעת והכוון הגיאוגרפי שלו.

קולומבוס לא "גילה" את אמריקה כיוון שבאוצר הידע הגיאוגרפי של תקופתו לא היה קיים המושג של "עולם חדש" בבחינת יבשת חדשה מבחינה אפיסטמולוגית כדור "ארמורל הימיני" לא יכל היה לגלות דבר שלא היה כבוי בתודעה הגיאוגרפית שלו. אך קולומבוס לא "גילה" את אמריקה, לא רק בגלל שמושג "עולם חדש" לא היה כלול באוצר הידע הגיאוגרפי שלו, אלא גם מכוס שהיה לו דימויים גיאוגרפיים מוגזמים ביותר אותם יצא "לגלות" מעבר לאוקיינוס, הם שקבעו את מהות "גילוייה". דימויים אלה התבססו על מקורות תרבותיים, גיאוגרפיים ותיים.

המקור הכי שהשפיע רבות על דימוני העולם של קולומבוס הוא ספרי המסעות המופלאים אל המזרח הרחוק. הם הניחו את דימוני בני אירופה בימי הביניים האחרים. אחד המספרים שהם הוא ספר המסעות של סיד מרקו פולו מהמאה ה-13. בספר תיאר מרחב בן תציה זה את מסעותיו הרבים במזרח הרחוק וברורס אסיה במסך 20 שנות שירותו תחת קובלאי חאן באימפריה המונגולית תיארוח המופלאים התינו את הדימוני הגיאוגרפי באירופה לגבי המלכות המזרחית וירושון האגותית. על אף שמרקו פולו לא ביקר ביפאן, הוא כתב שכנא זה "היהה מברר כשפע מה צדו" עד כי תקלות אולמות המבים מצופות כהב", וטובים בבתיים "מביאליס", הווענים "ביבס" ארם עולה כשעמו המכוון על כל בשר את". תיאורם אלה השפיעו רבות על דימוני של קולומבוס כשהפיע בים הקריבי את סין ויפאן.

מפת העולם בהמאה הראשונה לספירה. כך הצטייר עיד גילוי אמריקה.

חיבור נוסף שהשפיע רבות על עליו הוא מסעות סיד ג'ון מאנרוויל מאמצע המאה ה-14. סיד ג'ון תיאר עולם מסוים והדימוני של ממלכות המזרח - יצורים פנטסטיים היים אדם וחזים חיה, ארץ אמוניה בה שולטת נשים, ומסופות בהם היים הנחשבים כקמונים אוסופי, עידומס לגמרי, "הביים לורים המתחללים לנשים". הוא תיאר את ירושלים כמרכז העולם, קעב שגן העדן מצוי בקצה המזרח, "אך עליו אינני יכול להוסיף יותר כיוון שלא הייתי שם", וטען שאפשר להקיש את העולם כולו, כפי שעשה, לדבריה, במסעותיה. בתחשכ בשלל האגדות ומפלי הדימוני של מאנרוויל, אין זה מתמיה כי חיבורו הפך ספר המסעות הנקרא ביותר בימי הביניים האחרים. קולומבוס השפע עמוקות מספר זה, במיוחד מכך שהעולם כולו מיושב בידי חברות אנושיות וכי אפשר להקיש.

המקור השלישי החשוב באוצר הידע הגיאוגרפי של

מגליות, על מעגליות כדור הארץ ומפאנו ה-14. זה המבוסס על שמו הפרסי, כריסטופר, מגלה כי ראה עצמו מילוד על ידי החיטה למלא את תפקיד הידוע כריסטופר במפעלות הישועה הנצרות. כשם שכעבר כריסטופר הידוע, העניק המאפיני שהמיר דתו לנצרות, הציל את ישו בכתבי דת בגרמני, כך קולומבוס כרעונו וחסונו של ישו זהה את היים "כבדי שכני אמות הדוד יוזפכו חברים בכנסיה השמימית המבוצת".

קולומבוס עצמו כתב ספר נבואות, ובו חסף את סעי הדיפיות האסטמולוגיות החיוניות האפוקליפסיות אשר נא בו עם הגלות "היומה להודו". לדבריה, ישו עצמו "יציא" את מסעו אל המזרח, אשר הוא רק בבחינת עמלן "לעניין אחר - המסע אל כנסית הקבר הקדוש בירושלים ולכיבושה מחד המוסלמים" במסע זה לא ארצות הדוד אהוננו רצה לחולל גם גלוי כבדי לשכנע אחיו האתניים בענין המסע האחר לכנסית הקבר הקדוש. שידוע ירושלים העסיקו רבות את קולומבוס "השליס והד ציון יעבנו עליו" העברים כפי שהקובלים בשר באמצעות "כביא", טען, ובמכתב למלכי ספרד הודו שאת "כל הדתות מרחימה" להודו "צריך לייקד לנצרות ירושלים". אכן, גילוי ירושלים ארך הקודש הפכו כטיה לגינה לבן מסעותיו ותגליותיו.

המעמד הסגולי של ירושלים כמרכז האפוקליפטי של קולומבוס מגלה את תבונהו העצומה שחלה בחונו ביהם "ליומה להודו", בגילוי מהות העולם הארצי עד להשיפת מספרו והסגולה האולמות, כמסלולת הגליות אבידת עד למסע קודש בדרמה האגולה הישועה הנצרות המביעה אל הסיבס היא טען כשסעו למשה היה למעשה "מסע אל הסיבס הארץ החדשה", המכונים את ארצות הימים באפוקליפסת ציבה אסטמולוגית זו מבוססת על "סמיו הקודש הסיבסי שהעולם הזה ביד לבוא אל סופו", ועל היסודיו "המרים רק 150 קמ"ח עד לתע כשה העולם יגיע אל קצו". עם כוון הקץ המכריב "אהוננו מודס את הנשבת הנבואה. המבנה לכן הוא העובדה שהמסעות הנצרות בידיה כעסיו להיות מופת כלל הארצות" סגילה כמחזה התגליות הגיאוגרפיות שכנא נראו לו כמיומס הנגלויות נבואיות, ולכן היה מסוכסכ "גילוייהו מבשרים את כוון מלכות אלוהים עליו ארמנו: אלוהים עשה אותי לבשר על השבים והארץ החדשה, כעליות עולמות לא מבוסס על הכרע של ג'ון הקדוש", כך כתב "הוא יהיה לי היכן למבוא אותם, הוסיף קולומבוס אכן מנא "עולם חדש", אך עולם זה היה כמובן שיד לעולם הדימוני האפוקליפטי האסטמולוגי שלו.

אכן, אי אפשר שלא לחוש אהדה עמוקה ל"ארמורל הימיני", אשר במסך סעות ארוכים ומכריבים גיגש ללא לאות לאורך חופי אמריקה, אך לא הבין כי "גילה" למעשה עולם חדש, אבל האם קולומבוס יכל היה באמת "לגלות" דבר שלא היה בחונו כלל ובמסך אלפי שנים אכילו לא נבנך כדימוני הערבות הגיאוגרפית.

סמו של דבר, מי כן "גילה" את אמריקה אמרינו וסופריו, הספן והוספונרו האיסלקי. בדומה לקולומבוס, ערך הוספונרו ארבעה מסעות אל מעבר לאוקיינוס בין השנים 1497-1504, אך בניגוד לקדמו, הבין את משמעות המרחב הגיאוגרפית הנעוצה בתגליות שלו ושל קולומבוס וכאמר כי "למחוח אלה אשר אותם מכנאו, אני יכולים לקרוא כשם עולם חדש", כיוון שלא היה שכוני היעולם החדש" לא רק מעברו השני של האוקיינוס אלא גם מעל לכל דימוני אנושי, ובכך תולל מהתפע עוצמה בגיאוגרפיה של הדת - המעבר מעולם בן שלוש לארבע יבשות. אחד טבעי היה שממפה ובספר אשר כתב הגיאוגרף הגרמני הגדול, מרטין ולדסימולר, בשנת 1507, הוא העניק לייבשת החדשה, ובצדו, את שמו של אמריקה, הוד שהוא דאפן אתנו מוכר לנקבה בהתאם לשמות היבשות האחרות. אמריקה.

המחבר, ריי אביהו זכאי, הוא מייבזה בכיר בתחם להיסטוריה ולדימויים אמריקאים באוניברסיטה העברית בירושלים.